

Andelsmælkerierne i de forløbne 20 Aar.

En historisk Redegjørelse.

Foredrag af Konsulent *B. Bøggild*, holdt 22. Januar 1902.

Indledning.

Nu tør man vel nok sige, uden at skulle behøve at vente megen Modsigelse, at Andelsmælkerierne allerede have været og fremdeles ere af stor økonomisk Betydning for den største Del af de danske Landmænd, samt at denne Betydning i sin Helhed kan betegnes som et stort Gode. Og da Forholdene have stillet sig saaledes, at Andelsmælkeriernes Udvikling netop er foregaaet i den Tid, jeg har arbejdet i det danske Mælkeribrugs Tjeneste, hvorved jeg forholdsvis tidlig*) kom til personlig at medvirke i Sagen, er det mig derfor en Glæde og Tilfredsstillelse at efterkomme det høje Præsidiiums Opfordring til her at søge at fremkomme med en historisk Redegjørelse om Andelsmælkerierne i de forløbne 20 Aar.

Først maa der mindes om, hvorledes Forholdene vare omkring ved 1880. — Indtil den Tid havde Korn været det danske Landbrugs vigtigste Produkt, og selv hvor Kornsalget ikke var stort, var det hyppigere Salg af Heste, Stude og Opdræt end Smør og Flæsk, der havde

*) Næmlig i 1886, se »Andelsmælkerier«, Meddelelser, samlede og bearbejdede af Bernhard Bøggild, Philipsens Forlag, 1887. — Første Foredrag, i Lading Januar 1884.

givet Velstand saavel i de større som i de mindre Gaarde. Kornet havde i mange Aar staaet i god Pris i Sammenligning med Smørret, saa at man mente, at det ikke kunde betale sig at fodre Køerne med Sæd, hvorhos Rodfrugtdyrking og Fodring med Klid og Oliekager vel nok var kjendt paa Herregaardene, men endnu ikke havde faaet megen praktisk Betydning.

Nu var der imidlertid kommen Usikkerhed og Tvivl om, hvorledes man skulde forholde sig. Kornpriserne havde, som det ses af Tabellen over Kapitelstaxterne, vel

Tabel I.

Gjennemsnit af Kapitelstaxter i Kroner og Øre.

(Femaarsvis 1846 til 1895, aarsvis 1896 til 1900.)

	Rug pr. Td.	Byg pr. Td.	Havre pr. Td.	Hvede pr. Td.	Smør pr. Pd.	Flæsk pr. Pd.	Honning pr. Pot
1846—50....	8.75	6.63	4.51	13.47	0.38	0.27	0.44
1851—55....	14.62	9.86	6.49	19.01	0.50	0.34	0.14
1856—60....	11.18	9.66	6.36	15.88	0.60	0.37	0.49
1861—65....	11.51	8.50	5.84	15.36	0.69	0.38	0.56
1866—70....	14.13	11.52	7.60	19.51	0.70	0.48	0.59
1871—75....	14.32	12.48	8.24	20.07	0.83	0.52	0.63
1876—80....	13.21	11.88	7.85	17.88	0.85	0.53	0.70
1881—85....	11.86	10.56	7.52	14.85	0.90	0.55	0.77
1886—90....	9.88	9.56	6.88	12.63	0.89	0.47	0.79
1891—95....	10.11	9.30	7.11	11.37	0.94	0.48	0.90
1896.....	8.74	8.95	6.72	11.83	0.93	0.38	0.87
1897.....	9.88	9.17	7.10	13.11	0.91	0.45	0.90
1898.....	10.38	9.54	6.95	12.08	0.93	0.44	0.96
1899.....	10.74	10.12	7.01	10.83	0.99	0.40	0.92
1900.....	9.88	9.28	6.84	10.48	1.00	0.51	0.95

været stigende indtil Aarene 1871—75, men Smørpriserne vare forholdsvis stegne meget mere. Vil man sammenligne Priserne paa f. Ex. Smør og Rug, skulde der i

Aarene 1846—50 23 Pd. Smør, 1871—75 derimod kun 17.3 Pd. til for at erstatte Værdien af 1 Td. Rug, idet det dog maa erindres, at Kapitelstaxterne ikke ere Gjennemsnittet af alle Aarets Ugepriser, men Gjennemsnittet af Priserne i nogle Efteraars- og Vintermaaneder, den Tid af Aaret, paa hvilken Tienden skal erlægges, og for Smørrets Vedkommende saaledes, at de som Regel forholdsvis lave Sommerpriser er ladet ude af Betragtning.

Erindres maa det dernæst, at det gode Smør blev betalt langt over Kapitelstaxten, hvilket var en væsentlig Aarsag til, at man paa mange Herregaarde ved Siden af Kornsalget havde udvidet og forbedret Smørproduktionen, men hos det store Flertal af de mindre Landbrugere gik Udviklingen kun langsomt. — Professor Segelcke havde reformeret Forholdene paa de fleste Herregaarde og havde angivet Arbejdsmaader, der kunde føre til Fremskridt, hvor som helst de bragtes i Anvendelse; men det gik kun smaat med at faa Fremskridtene almindelig indførte hos den store Bondestand. Fru Hanne Nielsen paa Havarthigaard og mange af hendes Elever afgave Exempler paa, at der meget vel kunde fremstilles fint Smør omkring paa Bøndergaardene, men det store Flertal kunde ikke komme med. De kunde ikke opnaa Herregaardssmørrets Pris, og Fordringerne til Lokaler, Redskaber og faglig Dygtighed vare forholdsvis vanskelige at fyldestgjøre i de smaa Hjem.

I Landboforeningerne søgte man ved Professor Segelckes Hjælp gennem Mælkeriassistenter at udbrede Kjendskab til saavel Køernes Fodring som Mælkens Behandling, idet man var klar over, at der burde tilstræbes et større Udbytte af Mælken for at faa Kvægholdet mere rentabelt, men det var vanskeligt at faa de smaa Smørproduktioner til at betale sig godt og give Vederlag for Arbejdet. — Det blev først ved Centrifugens Evne til at renskumme transporteret Mælk, at det blev muligt for alle de smaa Jordbrugere at naa et godt økonomisk Udbytte af en forøget Mælkeproduktion.

Smørpagningsforretninger eller Fællesmælkerier.

Allerede i Foraaret 1863 var der bleven oprettet et Fællesmælkeri i Marslev, en Mil Øst for Odense, hvor Mælken betaltes med $5\frac{1}{2}$ Skilling pr. Kande, og ved Landmandsmødet i Odense 1863, hvor denne Meddelelse fremkom, oplyste Etatsraad Valentiner, at man i Kjøbenhavns Amt var ved at oprette tre forskjellige Fællesmælkerier og endog bød 6 Skilling pr. Kande, hvorimod Etatsraad Tesdorff fra Ourupgaard paa Falster meddelte, at han forgjæves havde søgt at sætte Sagen i Gang i sin Egn, fordi Bønderne mente ikke at kunne undvære Affaldet.

Saa længe Fællesmælkerierne arbejdede alene med Bøtter eller Mælkekjærning, fik de kun ringe Betydning, og Forholdene forandrede sig ikke meget, selv om enkelte Fællesmælkerier i Aaret 1868 og de følgende Aar indrettedes efter Vand- og senere efter Issystemet. Væsentlig Forandring indtraadte først efter 1878, da Centrifugerne begyndte at finde Anvendelse ved Mælkens Skumning.

I Januar 1881 anvendtes der allerede her i Landet 45 Maglekilde, 36 de Lavals og 9 Lefeldts Centrifuger, og i de følgende Aar opstilledes der et stort Antal forskellige Centrifuger, dels paa Herregaarde, hvor man i mange Tilfælde købte Mælk fra Omegnen, og dels paa Fællesmælkerierne. Saadanne oprettedes hist og her i Bøndergaarde, undertiden i lejede Lokaler, men ogsaa ofte ved Alfarvej, hvor der opførtes en Bygning med Beboelse og de nødvendigste Mælkerilokaler samt et Svinehus. — Som Regel blev al Skummetmælken benyttet til Ost, men efterhaanden som der blev Overproduktion af de daarlige Centrifugeoste, maatte mere og mere Mælk fodres op.

Hvor Fællesmælkeriet var støttet til et Landbrug, og hvor den fornødne faglige og merkantile Dygtighed var til Stede, kunde det gaa jævnt godt, men det var dog kun i faa Tilfælde, at der i Længden blev tjent Penge.

De fleste Fællesmælkerier gik det snart daarligt med, — ja saa daarligt, at man med en vis Berettigelse kan sige, at den største Nytte, de gjorde, var at belære Folk om, hvilke Misgreb og Vanskeligheder man burde søge at undgaa.

Nogle af Fællesmælkerierne bleve uheldig stillede allerede ved Anlægget, der kunde være meget mangelfuldt. Undertiden var der for lidt eller daarligt Vand, og ofte kom Gulve og Afløb hurtig i en ynkelig Tilstand. Nogle Steder var der for lidt Mælk til at bære Driftsudgifterne, eller Mælken maatte samles fra fjærnt boende Leverandører, idet der gjennem samme Landsby kunde komme Vogne fra flere konkurrerende Mælkerier, saaledes at Transportomkostningerne bleve urimelig store. — Mange Steder var der for faa eller saa smaa Centrifuger, at Skumningen varede den største Del af Døgnet, saa at der ikke blev Tid nok til Rengjøringen, og Mælken blev sur, inden den kunde blive skummet og komme i Ostekarret.

Mejeristen kom i mange Tilfælde hurtig til at mangle Driftskapital. Ostesalget gav kun lille Indtægt, Svinene bleve syge og utrivelige formedelst daarlig Plads, ensidig Fodring og Mangel paa Strøelse, og Mælkeforbruget til et Pund Smør blev mange Steder større og større, fordi den fedeste Mælk blev holdt hjemme til Husholdningsbrug, eller der blev taget »lidt til Kaffe« oven af Spandene, eller disse bleve ikke helt tømte for Skyllenvandet, inden Mælken kom i dem. Og naar Mejeristen ikke punktlig kunde betale for Mælken, maatte han finde sig i at modtage den i mere og mere daarlig Tilstand, — eller han maatte helt standse Virksomheden efter at have sat sin Kapital til eller efter at have paaført Slægt, Venner og Leverandører ret betydelige Tab.

Fællesmælkerierne bleve derfor i mange Egne af Landet betragtede som »et Onde«, man skulde undgaa; men derfor var man alligevel i Tvivl om, hvorledes man skulde indrette sig. De dalende Kornpriser og de høje Priser paa Herregaardssmør opfordrede til at forøge Koholdet, men de mindre Landbrugere opnaaede kun sjæl-

dent en høj Pris, selv om deres Smør var nok saa fint, fordi det ikke kunde exporteres i den uensartede Tilstand, hvori de mange smaa Produktioner fremkom.

Interessante Meddelelser om de mange Drøftelser i saa Henseende findes blandt andre Steder i Beretningerne om de jyske Landboforeningers Delegeretmøder. I 1883 fremsatte Bølling-Nørre Herreders Landboforening det Spørgsmaal: »Vil det være heldigt, at Smørpakkingsforretninger træde i Stedet for Fællesmælkerier?« — og henstillede: »om der ikke maatte være Anledning for Foreningen til at anvende nogle af de til dens Raadighed staaende Midler til Præmier for de bedst anlagte og bedst drevne Smørpakkingsforretninger i Jylland?«

Der fremkom meget forskellige Udtalelser. — Fællesmælkerierne sagdes at være til Skade for Befolkningen; man mente, at Folk selv skulde behandle Mælken, og at Pakningen af Smørret burde foregaa paa Landet, i hver Landsby, hvorved der kunde opnaas finere Smør, end naar Pakningen foregik hos Kjøbmændene i Byerne. — Der blev talt om, at Mælken skulde sendes til London, og en Taler meddelte, at man i hans Egn tænkte paa at oprette et Centrifugemælkeri, hvor Fløden kunde skilles fra Mælken, hvorefter begge Dele skulde tilbageleveres Producenterne til Forarbejdning hjemme.

Resultatet af Drøftelsen blev, at Sagen henvistes til Mælkeriudvalget, og dette foranledigede, at der ved næste Delegeretmøde (1884) kom til at foreligge en Beretning fra Assistent M. C. Pedersen, hvem det var bleven overdraget ved en Rundrejse nærmere at undersøge Forholdene ved Pakkerierne og samtidig at gjøre sig bekendt med Fælles- og Andelsmælkeriernes Virksomhed, og ved denne Beretning henledes første Gang den almindelige Opmærksomhed paa Andelsmælkeriernes Fortrin.

Sortering, Omæltning og Pakning af Smør var i mange Aar bleven foretaget omkring hos Provinskjøb-

mændene for at bringe det Smør, som Bønderne producerede udover Egnens og Kjøbstadens Forbrug, i en saadan Skikkelse og Emballage, at det kunde afsættes i Udlandet, hvor de mange smaa uensartede og for største Delen simple Smørklumper fra de mindre Kohold ellers vare usælgelige. Kjøbmanden eller Exportøren maatte underkaste Smørret en Bearbejdning; han maatte have Udgifter paa det, og han maatte have Svind paa det. Følgelig fik Producenten en tilsvarende lavere Netto-Pris hjem, og særlig blev dette Forhold fremtrædende, da Fordringen blev, at alt Smør skulde bringes paa Markedet i frisk Tilstand. Tidligere havde Fordringerne ikke været saa strænge, og en stor Del af Aaret havde Gaarde med 15 Køer eller mere slaæet Smør i Fjerdinger og faaet en god Pris for det; men denne Fremgangsmaade blev mindre fordelagtig, efterhaanden som Friskhed blev en nødvendig Egenskab, for at Smørret kunde opnaa en god Pris.

Selv den enkelte Fjerding eller Drittel, der kunde leveres en Gang om Ugen eller hver fjortende Dag fra en Gaard med Vand- eller Ismælkeri, var uéns i øverste og nederste Lag og betaltes kun daarligt, og de mindre Producenter vare saaledes næsten tvungne til at overlade Handelsstanden det Arbejde, at bringe Smørret i en saadan Skikkelse og Emballage, at det blev passende Exportvare. — Handelsstanden maatte selvfølgelig have nogen Fortjeneste paa dette besværlige og risikable Arbejde; og Landmændene fik en forholdsvis lille Pris, hvor godt deres Produkt end var. De bedre Producenter kunde opnaa hele Aaret igjennem at faa anden Klasses laveste Notering, medens der altid var meget Smør, der gik ned i tredie, fjerde og femte Klasse.

Det var en Kjendsgjerning, at ikke alle Bønderkoner lavede Smør af bedste Slags, og omend de tidligere ved at tage Varer for Smørret havde kunnet faa Kjøbmændene til at afregne omtrent samme Pris for næsten alt Smørret, saa vare Pakkerierne nu nødsagede til at gjøre stor Forskel paa Prisen i Forhold til Smørrets Kvalitet. Anden

Klasses laveste Notering, som de bedre Producenter kunde faa, var efter Aarstiderne og Svingningerne i Priserne 7—20 Kroner under højeste Notering, men Herregaardene og de enkelte allerede oprettede Andelsmælkerier fik 2—4 Kr. over højeste Notering, saaledes at Forskjellen i Prisen varierede fra 9—24 Kr. pr. 100 Pd. — Men det vil sige, at Andelsmælkerierne gennemsnitlig Aaret rundt fik 16—17 Øre mere for hvert Pund Smør, end Pakkerierne almindelig betalte de dygtigste Bønderkoner, og disse fik igjen 15—30 Øre mere for hvert Pund Smør end deres mindre dygtige Naboersker.

Enhver maatte indrømme, at veldrevne Centrifugemælkerier kunde indbringe en betydelig højere Pris pr. Pd. Smør, og der var vel heller ingen, der benægtede, at Smørudbyttet blev større ved Centrifugering end ved Skumning efter Bøtte- eller Vandsystemet; men man talte med Rædsel om Centrifugemælkeriernes meget store Driftsudgifter og dyre Mælkekjørsel, medens man mente ikke at kunne spare nævneværdige Udgifter i Hjemmene ved at blive fritaget for Mælkens Behandling, — og det blev fremhævet, at det vilde være vanskeligt at skaffe Anlægskapitalen, vel 20,000 Kr. til hvert Mælkeri, og at denne Kapital vilde være anbragt med megen Risiko.

De mest ansete Mælkerimænd turde ikke udtale sig bestemt om, hvilken Ordning af Forholdene man skulde give Fortrinet. Man havde særlig Betæneligheder ved, at Kvinderne omkring paa Landet ikke fremdeles skulde have Mælken at arbejde med, og mange af disse følte sig ogsaa krænkede ved, at man kunde tvivle om deres Dygtighed og Sparsommelighed i Retning af at faa det mest mulige ud af Mælken. — Pakkerierne bleve vel ikke tilkjendt nogen Præmie, og Pakkerier paa Landet fik aldrig blivende Betydning, men de betragtedes af mange med stor Sympathi og unægtelig maa det fremhæves til deres Anerkjendelse, at de engelske Importører roste Pakkeriernes Produkt og erklærede det bedre end Smørret fra de svenske Flødemælkerier, hvis Virksomhed bestod i at modtage til Kjærning og videre

Behandling den Fløde, som de mindre Landbrugere, hyppigst med smaa Vandmælkerier, selv kunde faa Mælken til at afsætte. — Saadanne Flødemælkerier anlagdes enkelte Steder i Randers og Viborg Amter og forhalede i nogle Aar Udviklingen i de paagjældende Egne. Fløden blev kjøbt efter Rumfang og maalttes »i Tommerpaa Siden af Spandene, idet en Karl fra Mælkeriet hver Dag kjørte rundt for at paase Skumningen omkring i Leverandørernes Vandbassiner og samle Fløden.

Det første Andelsmælkeri,

der fik nogen Betydning som Mønster for mange andre, oprettedes, efter hvad der hidtil har kunnet oplyses i saa Henseende, i Hjedding i Ølgod Sogn ved Varde. Her arbejdede i Vinteren 1881—82 nogle af Bønderne paa at faa en Sammenslutning af de smaa Hjemmemælkerier i Stand. De henvendte sig til den Gang kun 23½ Aar gamle Vesterjyde Stilling Andersen med Tilbud om en fastlønnet Plads. Han skulde paa en Maade være omvandrende Mejerist, gaa fra den ene til den anden og undervise i Flødens Syrning, Kjærning, Smørrets Behandling m. m. Hans Bopæl skulde være paa et centralt Sted, hvorhen alt Smørret daglig skulde bringes, og han skulde sortere Smørret henholdsvis i første, anden og tredie Klasse, og hver Klasse skulde afregnes med en bestemt Pris i Forhold til Noteringen.

Stilling Andersen*), der var Elev fra Tune Landbo-skole, syntes først godt om Tilbudet, men blev dog be-

*) Jakob Henrik Ferdinand Mikael Stilling Andersen, Søn af Landstingsmand, Gaardejer J. M. Bollerup Andersen, er født i Gammelgaard i Ølgod Sogn $24/6$ 1858. — Han var Elev paa Tune Landbrugsskole Novbr. 1880—Aug. 1881, lærte derefter Mælkeri sammesteds indtil Decbr. 1881, og var derefter paa forskjellige Mælkerier i Svendborg Amt. Bestyrer i Hjedding indtil Foraaret 1885. Bestyrer i Nørre Nebel Maj 1885—Novbr. 1889. Konsulent for den sjællandske Exportforening Novbr. 1889 til Foraaret 1897 og derefter Grosserer i Kjøbenhavn.

tænkelig ved Tanken om, at alle Leverandørerne vare ham personlig bekendte, og at næppe nogen vilde holde af at faa Smørret i tredje Klasse, medens Naboerne kom i første Klasse. Hvorhos det kunde blive vanskeligt at faa hver enkelt Leverandør til at bekoste de nødvendige Redskaber (Æltebræt m. m.) samt indrette et særskilt og godt Lokale udelukkende til Mælkens og Flødens Behandling. — Det var en Egn med gode Enge, hvor Kvægholdet længe havde været Hovedsagen, men Køerne vare Korthornskrydsninger og kun faa af dem vare gode Malkere. Flødeafsætningen var hidtil foregaaet i Lurfade i daarlig indrettede Mælkestuer eller paa Hylder under Loftet i Stuen eller Sovekammeret, Flødetønden sættes ind til Kakkelovnen i Sovekammeret for at staa dér Natten over til Syrning, og kun ganske enkelte Steder havde man indført den Forbedring, at kjærne al Mælken, hvorved man fik baade mere og bedre Smør. — Tilbudet blev derfor ikke modtaget af Stilling-Andersen; men noget vilde man have gjort, og Idealet var at komme paa Højde med Herregaardene. Stilling-Andersen foreslog derfor, at Mælken skulde bringes ham i sød Tilstand, saaledes at han kunde blive Herre over Behandlingen, — saa vilde han overtage Pladsen som Bestyrer af Mælkeriet mod en aarlig Løn af 500 Kr. og fri Station.

Der blev holdt mange Møder om Sagen, førend der blev truffen nogen Afgjørelse; men omsider blev dog Stilling-Andersens Forslag taget til Følge, omend kun med det Forbehold, at dersom der ikke kunde samles Mælk af 400 Køer, saa skulde den Ordning opgives. — Der blev hurtig tegnet 300 Køer, men de sidste 100 Køers Mælk kunde kun faas, naar Mælken blev kjøbt. Ejerne vilde ikke gaa med i noget Interessentskab, — de sagde »Fælle er sælle«. — Ung og begejstret, som Stilling-Andersen var for Sagen, tilbød han da at købe Mælken og gaa med i Mælkeriet som Leverandør af disse 100 Køers Mælk.

Saaledes blev Andelsselskabet stiftet. — Den første Formand var Gaardejer Niels Christensen, Peders-

borg*). Lovene bleve udarbejdede, og at de bleve saa formaalstjenlige, som Tilfældet var, skyldtes særlig en fremstaaende Mand i Kredsen, Gaardejer Niels H. Uhd, Ekknud. De tjente senere til Grundlag for mange andre Mælkeriers Love. — Stilling-Andersen sørgede for Plan til Bygning og Forslag til Anskaffelse af Inventar, idet det var vedtaget, at hele Mælkeriet ikke maatte koste over 6000 Kr. — Inden det blev færdigt, kostede det dog over 8000 Kr., — og allerede 10de Juni 1882 blev Smørproduktionen begyndt i den ny Bygning i Hjedding med Stilling-Andersen som Bestyrer og største Andelshaver.

Han havde faaet oprettet Kontrakt med de Leverandører, der kun vilde gaa med paa Betingelse af, at de kunde sælge deres Mælk; men disse havde i Kontrakten faaet indsat den Bestemmelse, at naar det første Aar var gaaet, skulde de kunne indmelde sig som Andelshavere imod at betale til Stilling-Andersen, hvad han i det forløbne Aar havde bidraget til Gjældens Afbetaling, og denne Bestemmelse benyttede de sig af i stor Udstrækning, da de mærkede, at Mælkeriet kom til at gaa godt. De fleste meldte sig ind som Andelshavere efter ét Aars Forløb, og da to Aar vare gaaede, vare alle Leverandører blevne Andelshavere.

Allerede næste Sommer kom der 3 Mælkerier i Gang i Egnen omkring Varde, nemlig i Strelluf, i Skovlund i Ansager Sogn og i Jandrup; og i de nærmest følgende Aar blev der oprettet mange Andelsmælkerier, ikke alene i Vestjylland, men hele Landet over. Det kan f. Ex. nævnes, at Frejlev-Kjettinge Andelsmælkeri helt ovre ved Nysted paa Lolland blev opført i Sommeren 1884 af 48 Andelshavere og var i fuld Virksomhed i Oktober Maaned samme Aar.

Alle disse første Andelsmælkerier, hvert i sin Egn, var ligesom det i Hjedding smaa og billige Anlæg, der alene skulde modtage Andelshavernes Sødælk, skumme

*) Se »Ribe Amts-Tidende« Nr. 252 og 254 for 1901 og »Husvennen« for Søndag den 14de Septbr. 1901.

den og fremstille Smørret færdig til Export, medens Skummetmælk og Kjærnemælk altsammen hver Dag blev sendt tilbage til Andelshaverne. Et lille Dampanlæg, en Centrifuge, en Kjerne, en Decimalvægt og en Vandpumpe samt nogle Beboelsesrum paa Loftet var omtrent alt, hvad man dristede sig til at faa anskaffet for den laante Kapital, hvis Afbetaling man strax tog fat paa i det første Regnskabsaar, og som i nogle Tilfælde endog var tilendebragt paa 3—4 Aar.

Lokalerne vare ofte mangelfulde. Gulvene vare det særlig galt med, fordi de som Regel kun vare af Cement og hurtig bleve tagne i Brug uden at have faaet Tid til at blive tørre. — Kloaker manglede undertiden ganske, og mange Steder viste Vandforsyningen sig snart at være aldeles utilstrækkelig.

Der er i Aarenes Løb gjort mange kritiske Bemærkninger mod de første Andelsmælkeriers lave Centrifugerum og smaa Smørkjældere; men det er oftest bleven overset, at Lokalerne bleve smaa og uhensigtsmæssige, fordi der, efter at Mælkeriet var kommen i Virksomhed, kom stor Tilgang af Andelshavere, og at denne Forøgelse af Mælkemængden alene skyldtes den Omstændighed, at Mælkeriet strax var i Stand til at udbringe Mælken i en tilfredsstillende Pris, netop fordi Anlægget havde været billigt.

De i de samme Aar anlagte store og smukt udstyrede Smør- og Ostefabrikker i Holland kom til at staa som afskrækkende Exempler, der længe bleve en Hindring for andre Centrifugemælkeriers Fremkomst dersteds, fordi de ikke kunde give en god Pris for Mælken, hvorimod de smaa, billige danske Anlæg hurtig fik saa stor Tilslutning, at der blev Raad til at rette og udvide, hvad der viste sig mangelfuldt og derhos anskaffe forbedrede Maskiner af forskjellig Slags, lige saa hurtig de fremkom og viste sig formaalstjenlige. — I Sandhed, saaledes blev den vestjydske Sparsommelighed et fortrinligt, sundt Grundlag for den hurtige Udvikling og de forbavsende Fremskridt, der foregik i faa Aar hele Landet over. Men

interessant er det nu at tænke paa, med hvilken Spar-sommelighed der blev begyndt, og som et betegnende Exempel i saa Henseende kan jeg nævne, at da jeg i Foraaret 1887 paa et den Gang to Aar gammelt Andels-mælkeri i Vardeegnen, hvor jeg var tilkaldt for at rette Smørfejl, paatalte, at der manglede Ventiler, og at Vin-duerne burde kunne lukkes op, fik jeg det Svar af den fem Mand stærke Bestyrelse, at da der var Døre til begge Sider, maatte det vel være nok; thi det vilde koste to Kroner at faa Hængsler og Kroge til hvert Vindue; men iøvrigt var det smedede Søm, de vare fæstede med, saa de kunde lukkes op, om det skulde være.

Andelsmælkeriernes Udbredelse

til alle Landets Egne foregik mærkværdig hurtig, men der mangler desværre Oplysninger om, hvor mange Andelsmælkerier der have været i Virksomhed f. Ex. ved Begyndelsen af hvert Aar. Vanskelighederne ved at faa nøjagtige Oplysninger frem i saa Henseende, skyldes i væsentlig Grad, at nogle Mennesker ikke skjelne mellem Andelsmælkerier, Fællesmælkerier og Aktiemælkerier, og dernæst, at det for nogle Mælkeriers Vedkommende kun er en Skjønssag, om de maa kaldes Andelsmælkerier eller kan siges at være Fællesmælkerier, hvis Forhold kun i visse Henseender ere blevne ændrede eller paavirkede af Sammenslutninger eller Andelstanker indenfor Leverandørernes Kreds. — Nogle Andelsmælkerier ere opstaaede ligefrem ved Overtagelse af ældre Fællesmælkerier, og i de senere Aar ere endelig enkelte Andelsmælkerier over-gaaede til en Driftsform, der foranlediger, at de under-tiden kaldes Fællesmælkerier, idet de ere »bortforpag-tede«, medens Interessentskabet lige fuldt bestaar, og samtlige Andelshavere have beholdt den karakteristiske Leveringspligt, saaledes at Forpagteren er sikker paa at beholde al Mælken, saa længe han opfylder sine For-pligtelser.

Særlig blev der bygget mange Andelsmælkerier i Aarene 1887—89. Af hosstaaende Tabel II over Anlægsaarene for de ved Industritællingen i 1897 i Virksomhed værende Mælkerier fremgaar det, at Bevægelsen med Oprettelsen af Dampcentrifugemælkerier begyndte at brede sig 1884, kulminerede 1888, var stærkt aftagende 1891, men dog senere er vedbleven at have en ret kjendelig

Tabel II.
Anlægsaar for Mælkerierne i Landdistrikterne.

Anlægsaar	Antal Mælkerier	Procent
1897 (5 Maaneder)	12	1.1
1896	40	3.5
1895	27	2.4
1894	41	3.6
1893	69	6.1
1892	56	4.9
1891	28	2.5
1890	79	7.0
1889	103	9.1
1888	251	22.1
1887	168	14.8
1886	83	7.3
1885	55	4.9
1884	41	3.6
1883	24	2.1
1882	15	1.3
1881	8	1.0
1880	3	
Før 1880	30	2.7
	1133	100.0
Uangivet	12	
Ialt	1145	

Betydning. — Her i denne Tabel er der imidlertid ikke sondret mellem Fælles- og Andelsmælkerier, men, hvem der er kjendt med Forholdene, vil vide, at det Landet over har været almindeligt, at Fællesmælkerier ere gaaede til Grunde, medens Andelsmælkerierne have faaet forøget Tilslutning. Og særlig i de senere Aar ere mange smaa Fællesmælkerier og Herregaardsmælkerier blevne nedlagte, saaledes at det samlede Antal af Mælkerier her i Landet har været nedadgaaende, samtidig med at Mælkeribruget og ikke mindst Smørproduktionen har været i stadig Fremgang.

I tredie Udgave af »Dansk Mejeristforening«s Mælkerifortegnelse, der er sluttet 1ste Juli 1898, angives Navn og Adresse paa 1013 Andelsmælkerier, 260 Fællesmælkerier og 271 Herregaardsmælkerier; i fjerde Udgave af samme Fortegnelse, der er sluttet 1ste Oktober 1901, er der derimod 1057 Andelsmælkerier, 209 Fællesmælkerier og 140 Herregaardsmælkerier. Herefter skulde der altsaa nu være 13—1400 Mælkerier her i Landet, men Indberetningen til Landbrugsministeriet om Kontrollen med Mælkens Pasteurisering for Finansaaret 1900—1901 omfatter nu kun 1229 Mælkerier, og da der vel næppe kan være noget af de 1057 Andelsmælkerier, som er fri for Kontrollen, hvorhos nogle af Herregaardsmælkerierne vides at blive kontrollerede, er der saaledes sandsynligvis ikke fuldt 170 Fællesmælkerier, som ere underkastede Kontrollen, og de øvrige maa følgelig enten kun existere af Navn eller være ganske smaa. Der kan saaledes nu siges at være højst 170 Fællesmælkerier ved Siden af de 1057 Andelsmælkerier.

I Almindelighed gik det forholdsvis let med at skaffe de nødvendige Penge til Bygninger og Maskiner. Enkelte Steder indbetaltes et vist Beløb pr. Ko, men hyppigst ere Pengene laante i en Bank eller Sparekasse, idet »Andelshaverne garanterede en for alle og alle for en«. — Ved mange Mælkerier ere nu de oprindelige Laan forlængst afbetalte, hvorefter der er optaget nye Laan, hvilke Penge ere fordelte mellem de ældre Andels-

havere, medens samtlige Andelshavere skulle være med at forrente og afdrage Laanet, idet Pengene simpelthen hver Termin tages forlods af Overskuddet, forinden dette fordeles.

Hvor stor en Kapital, der ialt er anbragt i de nu bestaaende Andelsmælkerier, kan ikke nøjagtig angives; men antagelig er det noget over 25 Millioner Kroner. — J. B. Krarup har 1894 søgt Oplysninger om 457 Mælkerier i Jylland, den Landsdel, der først var omtrent fuldstændig forsynet med Anlæg, og han kom til det Resultat, at det nævnte Antal jydsk Mælkerier stod i omtrent 8 Millioner Kroner. — Han angiver, at Sydvestjylland har anlagt sine Mælkerier billigst, idet Beløbet i Ringkjøbing Amt endog kun er 22.¹⁰ Kr. pr. Ko, i Viborg Amt 26.⁶⁰ Kr. og i Ribe Amt 28.⁰⁰ Kr. pr. Ko, medens Anlægene i Nordjylland have kostet 29.⁵⁰ Kr. og i det sydøstlige Jylland 32.⁶⁰ Kr. pr. Ko.

Paa Øerne ere Mælkerierne byggede gennemgaaende noget dyrere end i Jylland, og særlig ere Mælkerier med stor Osteproduktion som Regel noget kostbarere end Gjennemsnittet; men for Landet i sin Helhed kan det næppe være meget fejl at angive, at Mælkerierne gennemsnitlig have kostet omtrent 30 Kr. og i nogle Egne henimod 40 Kr. pr. Ko. — Som Regel er naturligvis de større Anlæg forholdsvis billigere pr. Ko end de mindre og særlig end de helt smaa. Det er kun ganske enkelte Mælkerier, der ere paa under 100 Køer, Flertallet er paa 5—800 Køer, og nogle hist og her i Landet modtage Mælken af endog 12—1500 Køer eller endnu flere. — De fleste Mælkeriers Koantal har været stærkt stigende. Mange ere begyndte med 3—400 Køer og have nu omtrent 1000 Køer, hvorhos det aarlige Udbytte af en Ko i de fleste Tilfælde er voxet stærkt, baade fordi Fodringen er bleven bedre, og fordi Køerne ere blevne mere udprægede Malkedyr.

Koantallet er imidlertid en noget unøjagtig Maalestok at anvende. Bedre bedømmes et Mælkeris Trivsel ved at se efter den aarlige Mælkemængde. Som Exempler

i saa Henseende er her anført nogle Tal fra to Mælkerier, henholdsvis i Ribe og Ringkjøbing Amter. Begge Tabeller (III og IV) vise, at Medlemmernes Antal har været bestandig tiltagende, og at Mælkemængden i de forløbne Aar er meget mere end fordoblet. Tallene vidne saaledes om en solid Udvikling, og særlig glædelig er det at betragte Tallene i den sidste Talrække, hvoraf det fremgaar, at Mælkeforbruget til 1 Pd. Smør i de forløbne Aar har været betydelig nedadgaaende. For en Del skyldes dette utvivlsomt Forbedringer ved Centrifugerne, men mere maa det dog skyldes, at Mælken er bleven federe. —

Tabel III.

Tal fra et Andelsmælkeri i Ribe Amt.

(Smørproduktionen begyndt $\frac{21}{5}$ 1884.)

Aar	Antal Interessenter	Aarlig Mælkemængde i 1000 Pd.	Aarets Mælkeforbrug til 1 Pd. Smør
1884	51		
1885	54	1,388	28.9 Pund
1886	61	1,527	28.1 —
1887	70	2,105	28.0 —
1888	89	2,669	27.8 —
1889	102	2,732	27.6 —
1890	127	3,148	27.2 —
1891	135	3,188	26.8 —
1892	140	3,272	27.0 —
1893	147	3,655	26.6 —
1894	148	4,087	26.5 —
1895	152	4,357	26.5 —
1896	155	4,300	26.9 —
1897	176	5,015	26.8 —
1898	196	5,700	26.3 —
1899	205	5,823	26.2 —
1900	214	5,822	26.3 —
1901	226	6,141	26.0 —

Tabel IV.
Tal fra et Andelsmælkeri i Ringkjøbing Amt.
 (Smørproduktionen begyndt $18/10$ 1887.)

Aar	Antal Interessenter	Aarlig Mælkemængde i 1000 Pd.	Aarets Mælkeforbrug til 1 Pd. Smør
$18/10$ 1887— $30/4$ 1888	149	1,300	29.9 Pund
$1/5$ 1888— $30/4$ 1889	156	2,982	28.8 —
$1/5$ 1889— $30/4$ 1890	157	3,019	29.6 —
$1/5$ 1890— $30/4$ 1891	158	3,123	28.3 —
$1/5$ 1891— $30/4$ 1892	161	2,809	28.8 —
$1/5$ 1892— $30/4$ 1893	191	3,118	28.3 —
$1/5$ 1893— $30/4$ 1894	228	3,444	27.5 —
$1/5$ 1894— $30/4$ 1895	237	4,483	27.6 —
$1/5$ 1895— $30/4$ 1896	247	4,688	27.1 —
$1/5$ 1896— $30/4$ 1897	270	5,163	26.9 —
$1/5$ 1897— $30/4$ 1898	294	6,189	26.8 —
$1/5$ 1898— $31/10$ 1898	308	3,769	26.1 — { Sommer- halvaar
$1/11$ 1898— $31/10$ 1899	318	7,509	26.7 —
$1/11$ 1899— $31/10$ 1900	323	7,852	26.7 —
$1/11$ 1900— $31/10$ 1901	330	8,133	26.6 —

Mælkeriet i Ribe Amt har betalt Mælken efter Flødeprocent siden 1886, og det i Ringkjøbing Amt indførte strax fra Begyndelsen af denne Afregningsmaade, saaledes at hver enkelt Andelshaver bestandig har haft Fordel af at sende federe og federe Mælk til Mælkeriet.

Smørexporten og Smørrets Kvalitet

er i de sidste 20 Aar gaaet ganske overordentlig stærkt fremad, og dette skyldes i meget væsentlig Grad Andelsmælkerierne. — Tidligere var Smørret fra de mange smaa Landbrug for uensartet og simpelt til at exporteres i den Tilstand og Emballage, hvori det forlod Producenternes Hænder. Andelsmælkeriernes Smør blev strax paa Produktionsstedet slaet i Dritler og hver Uge sendt

til Exportøren, der købte hele Produktionen, udover hvad der blev brugt hjemme blandt Andelshaverne. Mængden af »Bøndersmør« aftog snart i betydelig Grad. Torvehandel med Smør hørte næsten ganske op, og Høkere og særlige Smørbutikker forsynede sig i væsentlig Grad med billigere Smør fra Sverrig, Finland, Rusland eller Sibirien, hvorhos Forbruget af Margarine blev almindeligt saa vel i Byerne som paa Landet, om end ikke alle Steder i lige stor Udstrækning.

Tabel V.

Danmarks Ind- og Udførsel af Smør i Mill. Pund.

Aar	Indførsel	Udførsel	Overskuds- Udførsel
1865—69 gennemsnitlig	1.06	9.85	8.79
1870—74 —	3.06	20.71	17.05
1875—79 —	4.94	26.32	21.38
1880—84 —	6.91	29.14	22.23
1885—89 —	10.79	50.65	39.86
1890—94 —	25.27	97.48	72.21
1895—99 —	33.32	132.09	98.68
1900	42.37	153.10	110.73
1901	48.56	170.52	121.96

Af hosstaaende Tabel V ses, i hvilken Grad saa vel Indførselen som Udførselen af Smør er stegen. I Vand- og Ismælkeriernes Tid var der en betydelig Væxt i Overskudsudførselen, der bestod af Herregaardssmør ved Siden af noget ompakket Bøndersmør. Derefter var der kun ringe Stigning, nærmest Stilstand, i Centrifugernes første Aar (1880—84), men saa begyndte Andelsmælkerierne at komme frem, og derefter steg Overskudsudførselen i Løbet af 10 Aar til mere end det tredobbelte og i 16 Aar til det femdobbelte, idet den fremdeles er i stærk Stigning.

Det skyldes Andelsmælkerierne, hvortil alle de smaa Landbrugere sluttede sig, at Smørret af Mælken fra de

mange smaa Kohold blev en ensartet og god Exportvare. Og Andelsmælkerierne ere derfor i meget væsentlig Grad blevne Aarsag til, saa vel at Margarineforbruget er steget til nu at være over 40 Millioner Pund om Aaret, som at Importen af billigt Smør er bleven en betydelig Indtægtskilde for mange Handelsfolk. Nu kan det nemlig betale sig for de danske Producenter at lade det danske Smør strax blive exporteret i frisk Tilstand og selv bruge Margarine eller billigere Smør.

Vil man søge at faa Rede paa, hvilken Indflydelse Andelsmælkerierne have haft paa Smørprisen, maa det strax bemærkes, at det er umuligt at have nogen begrundet Mening om, hvorledes Prisen vilde have været paa f. Ex. det bedste danske Exportsmør, hvis Andelsmælkerierne ikke havde været. Men det kan være af Interesse at se, hvorledes Prisforholdet har forandret sig mellem Herregaardssmør og Smørret af Mælken fra de mange smaa Kohold. — Det maa erindres, at Idealet ved Oprettelsen af det første Andelsmælkeri var at komme paa Højde med Herregaardene.

Som paalideligt Materiale til Bedømmelse af Prisen paa Herregaardssmør kan det anføres, at Kaptajn Schroll ved det fynske Delegeretmøde 14. Novbr. 1896 meddelte Oplysninger fra et Antal fynske Herregaarde om, hvad Priserne havde været paa de forskjellige Produkter i Aarene 1881—96, og derved viste det sig, at der for 100 Pd. Smør var opnaaet:

Tabel VI.

1881—85	1886—90	1891—95	1894—95	1895—96
Kr. 108.38	Kr. 94.66	Kr. 94.05	Kr. 84.35	Kr. 85.38

Efter disse Tal at dømme finder man ved Sammenligning af 1881—85 med 1895—96 en Nedgang i Smørprisen af 21.2 pCt., medens det tilsvarende Tal for Hvede

var 39, for Rug 37, for Byg 26 og for Havre 25; men bemærkes maa det strax, at 1881—85 opnaaede Herregaardene de højeste betalte Priser, hyorimod de ingenlunde naaede de højeste Priser i 1895—96; thi da fik mange Andelsmælkerier 90—91 Øre, altsaa 5—6 Øre mere end Herregaardenes Gjennemsnitspris.

Ser man dernæst hen til, hvad de smaa Mælkeproducenter fik for deres Smør i 1881—85, finder man, ifølge »Ugeskrift for Landmænd«s aarlige Oversigter, som vist i hosstaaende Tabel VII, at medens Gjennemsnittet af Ugeskriftets ugentlige Noteringer i dette Tidsrum for Exportsmør var 112, var den for ordinært Smør kun $81\frac{3}{5}$, medens Priserne paa sjællandsk Prangersmør vare endnu 10—20 Kr. lavere. — Hvad Ugeskriftet kalder »Exportsmør« var nærmest »Herregaardssmør«, og hvad der kaldes »ordinært Smør« var almindeligt »Bøndersmør«, som var den Vare, der brugtes i de fleste Kjøbstadsholdninger.

Tabel VII.

Ugeskriftets Gjennemsnitspriser for Smør.

Kr. pr. 100 Pd.

	1881	1882	1883	1884	1885	1881—85
Exportsmør	120	$118\frac{1}{2}$	112	109	$100\frac{1}{2}$	112
Ordinært Smør . . .	88	$88\frac{1}{5}$	80	80	72	$81\frac{3}{5}$

At Ugeskriftets Gjennemsnitspris bliver 112, medens Gjennemsnittet for de fynske Herregaarde er 108.³⁸, kan hidrøre fra, at i Ugeskriftet gjælder Aarets 52 Uger lige meget, medens Herregaardene havde mindre Smør, naar det var dyrest, og mere i Foraars- og Sommermaanederne. — De anførte Tal er formentlig nok til at godtgjøre, at medens Herregaardssmør, som af Kaptajn Schroll paavist, er dalet 21.2 pCt. i Salgsprisen, saa er det lykkes for Hovedmængden af det danske Smørs

Vedkommende at indføre en saadan Kvalitetsforbedring, at der endog kan blive Tale om en Prisstigning af en halv Snes pCt. i det omhandlede Tidsrum, 1881—96.

Og hvad endelig Aarene efter 1896 angaar, saa er Andelsmælkeriernes Smør kommen til at staa endnu gunstigere i Sammenligning med Herregaardenes. De bedste af disse kan vel altid hævde deres Plads, men flere have haft ondt ved at opnaa en god Smørpris, dels fordi det er forholdsvis smaa Produktioner, og dels fordi Kvaliteten ikke tilfredsstiller Nutidens Fordringer i Retning af Finhed og Ensartethed, hvorimod det store Flertal af Andelsmælkerier nu efterhaanden er naaet frem til at levere et ensartet og fint Produkt, der Aaret rundt opnaar højeste Pris. — Man har derfor, særlig i de senere Aar, set mange Herregaardsmælkerier blive nedlagte, og de, der vedblivende holdes i Drift, kan formentlig som Regel opnaa bedre Priser for deres Smør ved at sælge det til Forbrug her hjemme end ved at sælge det til Export.

Andelsmælkerierne have ikke alene foranlediget en overraskende Stigning i Smørexporten, saaledes at denne er bleven femdoblet i de forløbne 20 Aar, men det er ogsaa opnaaet ved dem, at den største Del af det danske Smør er bleven af en saa ensartet og fin Kvalitet, at det nu regelmæssig betales med de højeste Priser paa det engelske Marked. Og det er just disse forholdsvis gode Smørpriser, der fortrinsvis have foranlediget, at hele den danske Bondestand i Løbet af de sidste 20 Aar har forøget Mælkeproduktionen og i udpræget Grad er gaaet over til Produktionen af Smør og Flæsk.

Indtil 1883—84 havde Danmark haft Overskudsudførsel af Kornvarer, men med Antallet af Andelsmælkerier steg Forbruget af Korn, Klid og Oliekager hurtig; thi nu kunde det betale sig for enhver Bonde at fodre baade Køer og Svin godt hele Aaret rundt. Efterhaanden blev det sjældnere at se sultfodret Kvæg her i Landet. Den

forøgede Gjødningsmængde har hjulpen godt paa Dyrkingen af Rodfrugter og andre Foderafgrøder, og derved er atter Benyttelsen af de dyre Oliekager bleven forholdsvis mere fordelagtig.

Det er Andelsmælkerierne, der ere den væsentligste Aarsag til, at særlig de mange Husmænd i alle Landets Egne have kunnet komme økonomisk fremad. Hvor det i Kornsalgets Tid var vanskeligt at skaffe de rede Penge til Skatter og Renter, og hvor det kun ved stor Sparsommelighed var Konen muligt at sælge maaske for et halvt Hundrede Kroner Smør af Mælken fra et Par kummerligt ernærede Køer, dér modtages nu 6—800 Kr. om Aaret fra Mælkeriet foruden en betydelig Mængde Skummetmælk og Kjærnemælk. Nu holdes der flere Køer og disse ernæres godt. Nu sælges der 6—8 eller maaske 10—12 Slagterisvin aarlig, og Lodden er kommen i saadan Gjødningskraft, at den giver et tilfredsstillende Udbytte for det personlige Arbejde ved den mere intensive Drift.

For Landet i sin Helhed er Antallet af Køer steget fra 1881 at være under 900,000 til nu at være over en Million. Køerne ere blevne bedre Malkedyr, og det store Flertal af Landboere har faaet Tillid til Sammenslutningernes Betydning, saaledes at der nu kan udrettes et stort og solidt Arbejde gennem Svineslagterier, Kvægavlsforeninger, Kontrolforeninger og lignende Sammenslutninger paa Omraader, hvor den enkelte Mand ikke alene kan løse den Opgave, der ligger for, og det er f. Ex. ogsaa kun gennem Andelsmælkerierne, at der er bleven Mulighed for at faa alt dansk Smør mærket med et fælles Varemærke.

Andelsmælkeriernes Love og indre Forhold.

Vil man dernæst se paa Andelsmælkeriernes indre Forhold, vil man finde, at disse ere blevne ledede efter Love, der i de fleste Henseender ligne hinanden fra Sted til Sted.

Selskabet angives som Regel at være stiftet med det Formaal at skaffe det størst mulige Udbytte ud af Mælken, og i Overensstemmelse dermed har man gjen-nemgaaende bestræbt sig for ikke alene at fremstille godt Smør og god Ost, men ogsaa særlig for at levere god Skummetmælk hjem til Husholdningsbrug. Og dette sidste viste sig snart i Praxis at være en meget vigtig Sag. Er man sikker paa at faa god Mælk hjem, leverer man nemlig al den nymalkede Mælk til Mælkeriet, Vognene faa mere Mælk at kjøre med, al Mælken udnyttes ved Centrifugeringen og Husmoderen spares for Ulejligheden med at behandle en Del Mælk hjemme. — Hensigtsmæssig Ordning af Kjørselen, saaledes at Mælken hurtigst mulig kan komme tilbage til Andelshaverne, høj Pasteurisering paa Mælkeriet og Tilvejebringelsen af bedre Transportspande have vist sig at være de mest betydningfulde Foranstaltninger i saa Henseende.

Bestyrelsen bestaar nogle Steder af 5, andre Steder af 7 eller 9, ja lige indtil 17 Mænd, der som Regel vælges for 2 Aar ad Gangen, idet Halvdelen afgaar hvert Aar. Arbejdet gaar som Regel lettest, hvor Bestyrelsen er mindst talrig, men ihvorvel dette indrømmes, vedbliver man dog mange Steder at vælge et Bestyrelsesmedlem for hver lille By eller Kreds i Distriktet. — Ofte er det saaledes, at samme Mand er baade Formand og Kasserer, undertiden tillige Regnskabsfører; men det er af flere Grunde meget at tilraade, at disse Hverv fordeles til 3 forskjellige Mænd. Ret almindelig er Regnskabsføreren lønnet, men desværre er der endnu Formænd og Kasserere, der ere ulønnede.

Bestyrelsen vælges af Generalforsamlingen. Denne afholdes ordinært en eller to Gange om Aaret, og den angives i Lovene at have den højeste Myndighed. Som Regel træffes alle Afgjørelser ved simpel Stemmefflerhed, uanset Koantal eller Mælkemængde. I nogle Mælkeriers Love er det udtrykkelig sagt, at Generalforsamlingens Afgjørelser ikke kunne indankes for nogen juridisk Domstol, — og at dette tydelig maa angives, hvis man vil

have, at det skal være saaledes, er bleven fastslaaet ved en Højesteretsdom af 24. Oktbr. 1901. — I dette Tilfælde blev et Andelsmælkeri dømt til atter at optage en Interessent, som Generalforsamlingen havde ekskluderet formedelst en Beskyldning for Mælkeforfalskning.

Anlægskapitalen er, som allerede foran omtalt, de fleste Steder bleven laant under fælles Garanti, og dette Forhold har i Almindelighed ikke foranlediget nogen som helst Vanskelighed. — Byggegrundene kunde maaske nok nogle Steder have været valgte med større Omsigt. Særlig har det i adskillige Tilfælde været vanskeligt at skaffe godt Vand i rigelig Mængde, og ikke faa Steder har man set sig nødsaget til med forholdsvis stor Bekostning senere at købe 1—2 Skpr. Land, fordi man til at begynde med kun har skaffet sig et meget begrænset Areal til Raadighed. I Aarenes Løb har det bekræftet sig, at til et stort Andelsmælkeri er det bedst at have en Byggegrund paa 6—8 Skpr. Land.

Som en af de allervigtigste Bestemmelser maa det nævnes, at samtlige Interessenter ikke alene hæfte for Selskabets Laan og Forpligtelser, men at hver enkelt har Leveringspligt for al sin Mælk i de 10 eller 15 Aar, paa hvilke Selskabet er stiftet. — Udover Detailsalg til Smaafolk, der mig bekjendt aldrig har været forbudt ved noget Andelsmælkeri her i Landet, maa ingen Interessent sælge Mælk, Smør eller Ost. Al den Mælk, der ikke bruges i egen Husholdning, skal hver Dag leveres til Mælkeriet, og kun ved Død eller Ejendomssalg kan dette Forhold forandres. — Leveringspligten var det nødvendigt at gennemføre for at sikkre Mælkerierne Mælken. I Begyndelsen var mange, særlig blandt de større Landmænd, meget betænkelige i saa Henseende; men efter at første Periode er udløben, har det gennemgaaende Landet over vist sig, at samtlige Interessenter atter binde sig for 10 eller 15 Aar.

Mælkens Produktion hos Andelshaverne angives i Lovene i Reglen at kunne kontrolleres af Bestyrelsen, der til enhver Tid har Ret til at efterse Staldene,

Foderbeholdningerne, Spandenes Rengjøring, Malkningen, Mælakens Afkøling o. s. v. — I Begyndelsen var der tilige i Lovene anført forskellige Forskrifter angaaende hvorledes Køerne skulde fodres, samt hvilke Foderstoffer der slet ikke eller kun i begrænset Mængde maatte anvendes til Malkekøerne, og sligt var vel nok nødvendigt, forinden Kjendskabet til Brugen af Rodfrugter og Oliekager til Malkekøer var bleven almindelig, men snart vakte det Misfornøjelse, at man ikke maatte fodre Køerne, som enhver selv fandt fordelagtigst, og efterhaanden som man paa de forskellige Egne i Landet erfaringsmæssig har lært at undgaa Misbrug og ensidig Fodring, er det bleven almindeligt, at enhver har Lov at fodre sine Køer, som han selv vil, naar han blot sørger for, at Mælken leveres ren og velsmagende til Mælkeriet. — Nu ved det store Flertal af danske Landmænd, at det er i deres egen velforstaaede Interesse, at give Køerne et vel sammensat Foder og en saa omhyggelig Røgt, at de kunne befinde sig bedst muligt.

Særlig i Begyndelsen var der mange Vanskeligheder ved at faa Spandene gjort godt rene og at faa Mælken frisk til Mælkeriet. Der var en besynderlig Lyst blandt Andelshaverne til at gjemme baade Spandene og den nymalkede Mælk i Spisekamre og andre indelukkede Rum; men efterhaanden som Spandene have faaet en bedre Façon, og Kalken er bleven bragt i Anvendelse ved Rengjøringen, samt Befolkningen har lært Betydningen at kjende af hurtig Udluftning og Afkøling af Mælken strax efter Malkningen, ere Forholdene blevne betydeligt forbedrede, ihvorvel de endnu hist og her fra Tid til anden endnu kunne lade en Del tilbage at ønske.

Mælken betaales efter Vægt. Vejningen foretages ved Modtagelsen paa Mælkeriet, og det maa betegnes som et godt Fremskridt, at det nu er bleven almindeligt kun at veje selve Mælken, i Modsætning til, at man tidligere satte alle de mange Spande paa Vægten og derefter skulde fradrage Spandenes Thara. — Forfalsket Mælk, som mange Fællesmælkerier havde lidt Tab ved, blev der

ogsaa talt en Del om i Andelsmælkeriernes første Dage, men snart blev det almindeligt jævnlige at kontrollere Mælken efter Docent Fjords Anvisning, og allerede 1886 begyndte nogle Mælkerier at anvende Differensberegningen og betale Mælken med en forskjellig Pris pr. Pund eller Kande i Forhold til dens Flødeprocent. — Særlig i Jylland og Fyn blev denne Afregningsmaade meget almindelig indført i Aarene 1888—90; men f. Ex. paa Lolland-Falster er den ikke bleven benyttet. Dér har man ikke bekymret sig meget om Mælkens Fedme, førend Interessen i saa Henseende nu omsider er bleven vakt ved Arbejdet med Kontrolleringen af enkelte Køers Mælk igjennem Kontrolforeningerne.

Driftsudgifterne dækkes i Reglen ved at beregne Skummetmælk og Kjærnemælk, som tilbageleveres, til 1 eller $\frac{3}{4}$ Øre pr. Pd., og hvad der heraf opspares i Aarets Løb udbetales ved Aarets Slutning under Navn af »Overskud« til Andelshaverne i Forhold til den leverede Mælkemængde. — Nogle Steder forhøjes dette Overskud ret betydeligt derved, at ikke alle Smørpengene fordeles ved de maanedlige Udbetalinger, men noget tilbageholdes, idet man fejlagtig gaar ud fra, at der er brugt f. Ex. 28 Pd. Mælk til 1 Pd. Smør, medens der i Virkeligheden bruges nogle Pund mindre.

Det nødvendige Mælkeripersonale skaffede man sig i Begyndelsen paa den Maade, at Formanden eller Bestyrelsen antog en Mejerske, en Fyrbøder, en Elev o. s. v. og dernæst en Husholderske, der skulde forestaa Husholdningen for Interessentskabets Regning. Men denne Ordning viste sig hurtig uhensigtsmæssig, og det blev snart almindeligt, at Bestyrelsen kun antog én Person, en Mejerist eller Mejerske, der som Entreprenør paatog sig at besørge hele Arbejdet og selv at skaffe den fornødne Medhjælp. — I de første Aar var det vanskeligt at skaffe tilstrækkelig fagkyndig Personale. De paa Herregaardene uddannede Mejersker vare som Regel ukjendte med Maskinerne, og passende Fyrbødere og Mejerister fandtes kun i meget ringe Antal. Men snart gik Mænd

fra mange andre Erhverv over til Mælkeriet. Man kunde mellem Ansøgerne til de nye Bestyrerstillinger træffe Sø-mænd, Maskinister, forhenværende Høkere o. l., og det blev anset for særlig gode Betingelser for at kunne bestride Pladsen at have været Fodermester eller Underforvalter paa en Herregaard eller at være gift med en gammel Mejerske.

Forholdsvis hurtig kom det imidlertid til at gaa mærkværdig godt med at faa Arbejdet udført paa Mælkerierne, og der har i de senere Aar ingenlunde været Mangel paa Mejerister, samtidig med at den faglige Dygtighed er gaaet betydelig fremad. Mere end nogen anden skyldes dette gode Resultat Forstander Pedersen, Ladelund Mælkeriskole, der i de første Aar var meget virksom med at bistaa ved Anlægene af et stort Antal Andelsmælkerier, hvorhos han hele Tiden har haft en Mængde Lærlinge under Uddannelse, dels i det praktiske Arbejde i Mælkeriet og dels paa Mælkeriskolen; men fremhæves maa det dernæst, at de mange forskellige Højskoler og Landbrugsskoler hele Landet rundt har bidraget meget til at dygtiggjøre unge, fremadstræbende Bønderkarle, saaledes at de ofte i Løbet af faa Aar ere komne til at gjøre særdeles god Fyldest, dels som Mejerister og dels som Bestyrelsesmedlemmer eller Formænd for Mælkerierne.

Hestehold har der som Regel ikke været at finde paa noget Andelsmælkeri, idet Kjørselen oftest liciteres bort for hele Selskabets Regning, eller Interessenterne bringe selv Mælken. — Kun ganske enkelte Mælkerier have haft noget Svinehold. Som Regel sælges alle Mælkerester o. l. ved Auktion for nogle Maaneder ad Gangen, eller alt Affaldet fordeles ligesom Vallen efter bedste Skjøn til Interessenterne.

Regnskabsførelsen er vel nok den Del af Arbejdet paa Mælkerierne, der hidtil har ladet mest tilbage at ønske. — Det kunde tidlig paavises, at enkelte Mælkerier kunde komme ned til 9 Øre i samlet Driftsudgift pr. Pd. Smør (Kjørsel og Renter iberegnet), samtidig med

at enkelte andre kom over 20 Øre; men de fleste Steder har man i beklagelig Grad savnet Erkjendelsen af Betydningen af et nøjagtigt og oplysende Regnskab. — Der har vel altid hos Bestyrelserne været en alvorlig Bestræbelse for at faa den størst mulige Værdi ud af Mælken, men dette har fortrinsvis været søgt opnaaet alene ved høje Salgspriser, medens man ikke altid har haft Øje for, at det er af lige saa stor Betydning at opnaa det fulde tekniske Udbytte, for hvilket Renslumning, vellykket Syrning og Kjærning, Undgaaelse af Tab, Spild og Ødelæggelse af Maskiner og daarlig Vedligeholdelse af alle Ejendele — altsammen er af væsentlig Betydning.

Vil man have Rede paa, om der opnaas det bedst mulige Udbytte af Mælken, og om hvor vidt der er Mulighed for at formindske Driftsudgifterne, er det nødvendigt baade at føre et grundigt teknisk Regnskab over hele Mælkemængdens Behandling og Produktionen af Smør og Ost og at føre Pengeregnskabet saa detailleret, at der foreligger fuld Klarhed over saa vel Indtægterne ved de forskjellige Salg m. m. som Udgifterne paa de forskjellige Poster, Kjørsel, Arbejds løn, Brændsel, Olie, Smørtræer, Vedligeholdelse af Bygninger, Vedligeholdelse af Inventar, Renter og Afdrag, Nyanskaffelser o. s. v. — Først naar man kan faa et Overblik over hvert enkelt Forhold for et Aar eller helst for flere Aar efter hinanden, kan man faa nogen solid begrundet Mening om, hvor vidt de forhaandenværende Forhold bør findes tilfredsstillende efter de stedlige Betingelser og i Sammenligning med Forholdene paa andre Mælkerier, eller i hvilke Henseender der maaske er Fejl i Retning af for smaa Indtægter eller for store Udgifter, der maa søges rettede.

I Aarenes Løb har lokale Foreninger i flere forskjellige Egne søgt at vække Interesse for en bedre Regnskabsføring, og siden 1898 har et særligt Udvalg, nedsat af Mejeriforeningerne og Landhusholdningsselskabet, arbejdet for den saakaldte Mejeri-Drifts-Statistik, idet der ved Hjælp af en Statsbevilling, først paa 4000 og

senere paa 6000 Kr., indsamledes Regnskaber, der bearbejdes af Konsulent Nissen-Dall for at tjene til Oplysning og Vejledning for de Mælkerier og Andelshavere, der ønske at tage imod Belæring i saa Henseende. — Den aarlige Beretning sendes gratis til alle Landets Andelsmælkerier, og at Sagen har vundet Fremgang, kan heldigvis allerede konstateres med Tal, idet Beretningen i de fire forløbne Aar har omhandlet Regnskaberne fra henholdsvis 156, 195, 235 og 291 Mælkerier.

Slutningsbemærkninger.

I sin Helhed maa Andelsmælkerierne i de hidtil forløbne Aar siges overordentlig godt at have svaret til de Forventninger, som fra Begyndelsen af næredes til dem af de Mænd, der gik i Spidsen for deres Oprettelse i Landets forskellige Egne, og som ofte havde meget Bryderi med at faa Interesse og Forstaaelse vakt for deres Forehavende. — Idealet, der tilstræbtes, var jo, som allerede foran nævnt, at komme paa Højde med Herregaardene, eller som der almindelig blev sagt, at Husmandens Mælk skulde kunne udnyttes til en lige saa god Pris som Mælken paa Herregaardene.

Netop da dette var Maalet, var det ret forstaaeligt, at de fleste Herregaardsfolk lige i Begyndelsen holdt sig tilbage fra Andelsbevægelsen; thi man troede ikke, at der kunde fremstilles saa fint Smør af den uensartede Mælk fra de mange smaa Landbrug som af Mælken fra en Herregaard, hvor alle Køerne bleve fodrede ens. Og endnu 1888 blev det betragtet som en Mærkværdighed, at ét Andelsmælkeri blandt 62 ved den store Smørudstilling her i Kjøbenhavn naaede at faa en af de 16 Sølvmedailler for Exportsmør, medens de 15 andre alle tilfaldt gamle, velkendte Præmietagere blandt de 92 Herregaarde, som deltog i Udstillingen, og 33 Fællesmælkerier end ikke opnaaede en eneste Broncemedaille.

Men derefter gik Andelsmælkerierne jo hurtigt frem, uden at Herregaardene derfor i Almindelighed sluttede

sig til dem. — Grunden til, at Herregaardene mange Steder holdt sig tilbage fra Andelsmælkerierne og enten med forholdsvis store Bekostninger selv indrettede Dampcentrifugemælkerier eller solgte Mælken til Fællesmælkerier eller endelig oprettede særlige Herregaards-Andelsmælkerier have vel været meget forskellige; men nu bagefter kan det formentlig være rigtigt at paapege, at de Herregaarde, der gik med som almindelige Andelshavere, som Regel ikke have haft Grund til at fortryde, at de have gjort dette Skridt.

I Forbindelse hermed maa det paapeges, at blandt de Størrelser af Mælkerier, der hidtil have været almindelige her i Landet, have de større gjernemgaaende givet et bedre Resultat end de mindre. — Der er vel ingen, der vil nægte, at det f. Ex. er billigere at bygge et Mælkeri til 6 Mill. Pd. Mælk aarlig end tre forholdsvis lige saa vel udstyrede Mælkerier, hvert til 2 Mill. Pd. aarlig; der nægtes heller ikke, at den større Smørproduktion kan opnaa en højere Salgspris end de tre mindre Smørproduktioner, eller at det ene større Mælkeri har billigere ved at lønne en dygtig Bestyrer, end de tre mindre Mælkerier har ved at lønne tre forholdsvis lige saa erfarne Bestyrere; men desuagtet vedbliver der mange Steder at være en underlig Forkjærlighed for smaa Mælkerier, ikke alene saaledes, at man opretholder dem, hvor de nu en Gang findes, men endogsaa saaledes, at man deler store Mælkerier, eller man skiller sig ud fra et større Interessentskab, fordi der er et eller andet, man er utilfreds med. — Naar det er politiske eller religiøse Grunde, der ere de afgjørende, kan man jo sige, at det bliver de Vedkommendes egen Sag at afgjøre, om de ville se bort fra de økonomiske Hensyn; men naar det anføres, at de smaa Mælkerier foretrækkes, fordi man ved saadanne kan nøjes med smaa Driftsudgifter og særlig faa en billigere Mælketransport, saa maa der protesteres; thi dette er ingenlunde givet, og det strider endog mod de fleste foreliggende Erfaringer.

Hvad først Udgiften til Mælkekjørsel angaar, saa har

det i Aarenes Løb stadig mere og mere vist sig, at denne betinges langt mindre af Afstanden, Mælken skal transporteres, end af Vejenes Beskaffenhed, og hvor vidt der let kan faas et passende Læs at kjøre med, samt af, om der er flere Mænd paa Egnen, der have Lyst til at paa-tage sig Kjørselen. — Der er store Mælkerier, saa vel i gode som i magre Egne, med meget smaa Transport-udgifter pr. 1000 Pd. Mælk, og der kan nævnes Exempler paa smaa Mælkerier, endog i gode Egne, hvor Mælke-kjørselen er dyr, fordi der ikke kan blive passende Router til at faa ordentlige Læs at kjøre med, saaledes at ingen af den Grund har Lyst til at have med det Arbejde at gjøre, med mindre der ydes en høj Betaling pr. 100 Pd. Mælk.

Og ses der bort fra Kjørselen for at undersøge, hvorledes de øvrige Driftsudgifter stille sig, vil man snart finde, at f. Ex. baade Lønninger og Brændsel hyppigst vil være større Udgiftsposter pr. 1000 Pd. Mælk i de smaa end i de store Mælkerier. Dette belyses ogsaa godt ved hosstaaende Tabel VIII, der hidrører fra Drifts-Statistikken, hvor Konsulent Nissen-Dall deler samtlige Mælkerier i tre Afdelinger, store Mælkerier med over 4 Millioner Pd. Mælk aarlig, middelstore Mælkerier med 2—4 Mill. Pd. og smaa Mælkerier med under 2 Millioner Pund Mælk aarlig, og derefter kommer til de

Tabel VIII.

Driftsudgifter (uden Kjørsler og Renter) pr. 1000 Pd. Mælk.

Regnskaber afsluttede i	Store Mælkerier		Middelstore Mælkerier		Smaa Mælkerier	
	Antal	Øre	Antal	Øre	Antal	Øre
1898.....	65	249.0	108	282.4	21	325.5
1899.....	105	234.9	108	285.7	21	312.1
1900.....	130	250.5	129	286.8	31	307.9

Tal, der ere sammenstillede i Tabellen. Det fremgaar af denne, at de større Mælkerier gjennemgaaende arbejde billigere end de mindre, og at dette gjentager sig Aar efter Aar.

Som en Sag af stor praktisk Betydning maa der dernæst peges paa, at det uden Tvivl er gaaet meget lettere med i de senere Aar at gennemføre alle Fremskridt, saasom bedre Rensskumning, højere Pasteurisering, Syreforplantning, Benyttelse af Kølerum, og at drage Nytte af Forsøgslaboratoriet, Konsulentinstitutionen, Statsunderstøttelse til Mejerskers og Mejeristers Videreuddannelse og lignende Foranstaltninger gennem de bestaaende forholdsvis faa og store Andelsmælkerier, end om vi f. Ex. havde haft Landet forsynet med henimod 10 Gange saa mange Mælkerier, hvert kun med Mælk af 100 Køer, altsaa af den Gjennemsnitsstørrelse, som Herregaardsmælkerierne tidligere havde. — Ihvorvel det her ikke er Opgaven at skildre Dansk Mejeristforenings og Mejeriforeningernes Historie, maa der peges paa, at naar disse Sammenslutninger allerede have opnaaet saa stor Indflydelse og gjort saa megen Nytte som Tilfældet er, skyldes dette i meget væsentlig Grad den heldige Omstændighed, at Landet temmelig hurtig blev forsynet med forholdsvis faa og store Mælkerier i Stedet for de mange Tusinde smaa Hjemmemælkerier. Dansk Mejeristforening tæller blandt sine Medlemmer meget nær Bestyrerne paa alle Landets Mælkerier. — Mejeriernes Ulykkesforsikkring omfatter 1113 Mælkerier, altsaa meget nær alle Landets Mælkerier, og Danske Mejeriers Smørmærkeforening, der først er traadt i Virksomhed i Sommeren 1901, omfatter allerede 6—700 Mælkerier, saaledes at over Halvdelen af det danske Smør allerede forsynes med Foreningens Varemærke.

Til Slutning skal det endnu omtales, at der enkelte Steder i Landet i de senere Aar er bleven bortforpagtet nogle faa Andelsmælkerier omtrent under samme Vilkaar,

som der tidligere blev bortforpagtet Herregaardsmælkerier, og den Mening er bleven udtalt, at derved er Vejen vist, ad hvilken Udviklingen fremtidig vil gaa, idet man betragter det som usandsynligt, at Andelsmælkeriernes typiske og hidtil almindelige Driftsform i Længden skal kunne bevares og holde Interesserne samlede. Men hertil maa bemærkes, at ihvorvel den personlige Arbejdslyst og Virksomhedstrang maaske nok i nogle Tilfælde kan udvikle sig bedre, hvor en Mand arbejder for egen Regning, end hvor han arbejder som Bestyrer, saa har dog den for Andelsmælkerierne typiske Driftsform hidtil gjort saa god Fyldest og fremskaffet saa uventede og overordentlig gode Resultater, baade hvad Produkternes Godhed og det økonomiske Udbytte angaar, i Sammenligning med de forhaandenværende Erfaringer fra Fællesmælkerierne, at man bør være meget betænkelig og forsigtig med at skride til nogen Forandring.

Det kan maaske være meget godt og økonomisk ganske sundt, at der hist og her i Landet bortforpagtes nogle faa Andelsmælkerier, saaledes at dette Forpagtningssystem kan blive prøvet i Praxis og komme til at vise sin Konkurrencedygtighed; men man maa være betænkelig i Retning af Mælkeriernes forsvarlige Vedligeholdelse samt Opretholdelsen af Mælkens Kvalitet og Fremskridt i denne for hele Mælkeribrugets Trivsel ganske overordentlig vigtige Sag. Og hertil kommer, at der er en Fare for hele Mælkeribrugets og Smørexportens Udvikling i Fremtiden, dersom Ansvarer for, at alt gaar, som det bør, i mindste Maade tages bort fra den enkelte Andelshaver, samtidig med at en Forpagter til en vis Grad fortrinsvis maa se paa den øjeblikkelige Fordel. — Her skal blot peges paa noget saadant som, at man med Beklagelse maa se paa, at dansk Smør exporteres i gamle finske og russiske Smørtræer af ret uensartet Størrelse og lidet tiltalende Udseende. — Og endelig maa det paa-peges som en almindelig indrømmet Kjendsgjerning, at i Schweiz, hvor man i et Par Menneskealdrer har haft talrige Andelsosterier, drevne under forskjellige Former,

dér har man som Regel haft mindre Tilfredshed og i Længden et mindre godt økonomisk Resultat, hvor man har forpagtet Mælkerierne ud, end hvor man har holdt fast ved den typiske Andelsdrift.

Foredraget ledsagedes af følgende Diskussion:

Godsejer Larsen (Gaardbogaard) vilde spørge Konsulent Bøggild, om der var nogen Statistik over, hvor mange Mejerier der er, som afregne efter Fedtprocenten, og hvor mange der ikke gjøre det.

Konsulent Bøggild: Desværre foreligger der ikke bestemte Oplysninger i saa Henseende, og at forsøge paa at uddrage Oplysninger derom af den foreliggende Driftsstatistik vilde kun give et aldeles fejlt Billede af Forholdet, idet Driftsstatistiken væsentlig hører hjemme i visse Egne af Jylland, i visse Egne af Fyen og i visse Egne af Sjælland, men kun rent undtagelsesvis paa Lolland-Falster; der er man endnu ikke kommen med i saa Henseende. Der foreligger altsaa ikke noget Materiale, som nøjagtig kan belyse noget derom. Hvad Taleren havde meddelt, var kun et rent personligt Skjøn, og for ham stod det saaledes, at det var særlig de Mejerier, der vare stiftede i Tiden fra 1887 til 1890 og særlig i Jylland og Fyen, der strax havde indført Afregning efter Mælkens Fedtindhold. Efter 1890 stillede Forholdet sig mindre gunstigt i saa Henseende, og det er først i den sidste Tid, at der er kommet forøget Interesse desangaaende, vistnok fremkaldt ved, at Folk ere blevne opmærksomme paa de Resultater, som hyppig blive meddelte af Kontrolforeningerne. I 1895 holdt Taleren Foredrag i Hjørring; det overværedes af Repræsentanter for nogle og tredsindstyve Mejerier, og alle disse Mejerier betalte efter Flødens Fedtindhold, men det var maaske tilfældigt; der var maaske den Gang ogsaa i Hjørring Amt Mejerier, der ikke gjorde det. Nu synes denne Fremgangsmaade atter at vinde Udbredelse, og man maa ønske, at det virkelig forholder sig saaledes,

men vel at mærke kun paa Steder, hvor Befolkningen interesserer sig for Sagen, ellers ikke.

Professor Segelcke: Det var vistnok gaaet de fleste som Taleren, at Konsulent Bøggilds Udvikling af Andelsmejeridriftens Fremgang her i Landet var hørt med stor Interesse, og man kan være enig med Konsulent Bøggild i, at det er næsten overraskende, at det er gaaet saa godt som det er. Taleren havde oplevet denne Virksomhed lige fra dens Begyndelse og vidste, hvor tvivlende mange stillede sig, den Gang Andelsdriften kom op, idet man syntes, det skortede baade paa Erfaring og paa Personligheder til at lede Driften, men det er gaaet vidunderlig godt, og takket være det Samarbejde, der har fundet Sted paa alle Kanter, hvad ogsaa Konsulent Bøggild gjorde opmærksom paa; han har jo selv været en vigtig Faktor i det Samarbejde, der har fundet Sted, og fra mange andre Sider er der arbejdet fremad i saa Henseende. Skal man nævne nogen særlig, maa det være Mejeristerne, som have gjort betydelig Fremgang i deres Fag, have haft en vidunderlig Evne til at dygtiggjøre sig i Arbejdet og lagt en betydelig Iver for Dagen i at benytte de Veje, der have staaet dem aabne til at skaffe sig de Kundskaber, de havde fornødne. Alt dette er noget, der staar i Modsætning til de Erfaringer, der desværre ere gjorte paa andre Omraader; thi hvis man der havde udøvet den samme Iver, som Mejeristerne paa deres Omraade, vilde man sikkert herhjemme have naaet videre paa disse Omraader, end man er.

Gjennem Andelsdriften ere vi herhjemme komne meget vidt, men der er naturligvis Mulighed for yderligere Fremgang. Konsulent Bøggild har henvist til det danske Smørs Ensartethed, og det er jo ogsaa saa, at det er i Udlandet blevet en Trosartikkel, at alt det danske Smør er fuldstændig ensartet, hvad der jo er til Held for det danske Landbrug, men de, der kjende det danske Smør vide dog, at der endnu er Mulighed for Fremgang, og man kan sige heldigvis, thi det aabner Udsigt til, at selv om vore Konkurrenter gaa os alt for nær paa Livet, er der dog Mulighed for at kunne

distancere dem. Konsulent Bøggild antydede nogle Veje, der i saa Henseende kunde følges, og Taleren vilde anse det for meget heldigt, om Konsulent Bøggild vilde gaa lidt nærmere ind derpaa og antyde, ad hvilke Veje Fremgangen navnlig efter hans Skjøn skal ske i den nærmeste Fremtid, om det skal ske gennem Personaleis Stilling til Mejeridriften eller paa anden Maade. Der er et Spørgsmaal, som ofte har været fremme, nemlig Maaden, hvorpaa Mejeristerne lønnes. Hidtil er det gaaet godt, uden at Mejeristerne have været interesserede i Mejeridriften, men der har ofte været slaaet paa, at der maatte gjøres noget for at komme til en anden Lønningsmaade end den, der nu anvendes. Den Lønningsmaade, der nu anvendes mange Steder, har nemlig flere Ulemper og da bl. a. den, at der oplæres mange flere Mejerister, end der haves Brug for her i Landet.

Forpagter Thomsen: Konsulent Bøggild nævnde, at man flere Steder var gaaet over til at betale Mælken efter dens Fedtindhold, og at det navnlig var Kontrolforeningerne, som havde foranlediget det. Dette er sikkert rigtigt, og det er et stort Fremskridt, der herved er gjort. Der er gennem Kontrolforeningerne bleven mere Forstaaelse af, hvad det vil sige at have virkelig fed Mælk at arbejde med. Men Taleren vilde nu gjerne vide, om det er rigtigt, hvad der siges, at det er vanskeligt at holde god Forstaaelse mellem de forskellige Mælkeleverandører, naar der holdes Afregning efter Mælkens Fedtindhold.

Konsulent Bøggild: Hvad Vejene til Fremgang i vor Smørproduktion angaar, da kunne de selvfølgelig være forskellige, og selv om man synes, at de føre fremad, er det dog tvivlsomt, hvilke af dem der i Praxis ville vise sig at være de bedste. Naar Professor Segelcke mente, at der for Tiden uddannes for mange Mejerister, og at der burde ske en Indskrænkning i saa Henseende, da kunde Taleren ikke tiltræde det. I visse Egne klages der endogsaa over, at man har vanskelig ved at finde unge Mennesker, der ville gaa i Lære. Mejerierne faa deres unge Personalere fortrinsvis fra

de Samfundslag, i hvilke Ungdommen ellers maa gaa ud og blive Daglejere. Det er den mest intelligente Del af den uformuende Landbostand, der gaar til Mejerivæsenet; de dygtigste heraf gaa frem til at blive Bestyrere, medens de mindre dygtige maa nøjes med de mindre gode Pladser, som dog altid ere bedre end almindeligt Daglejararbejde.

Hvad Lønningsforholdene angaa, vilde det være ønskeligt, om Bestyrerne bleve personlig interesserede i Driften, og den sikreste Vej — en Vej, der ogsaa følges flere Steder — vilde være, at Bestyrerne selv blive Andelshavere og faa som Løn et vist Antal Pund Mælk i Forhold til hvert 1000 Pund Mælk, der forarbejdes; det ligger da i Bestyrerens Magt at gjøre sin Dygtighed gjældende. De dygtige Bestyrere ville utvivlsomt helst have Lønningen fastsat saaledes, men der synes ikke at være nogen særlig Iver hos Mejerierne for at gaa den Vej. Dansk Mejeriforening henlede for flere Aar siden Opmærksomheden paa, at det vilde være ønskeligt, om Lønningsforholdene kunde komme ind under en fast Form, saaledes at man kunde komme bort fra Licitations-systemet, men endnu er det ikke lykkedes. Man ser jo endnu ret ofte, naar en Plads bekjendtgjøres ledig, at de søgende skulle opgive, hvilken Løn de ville nøjes med, men det maa haabes, at dette Forhold herefter bliver sjældnere.

Hvad Vejene til at forbedre Smørrets Kvalitet iøvrigt angaar, da skulde Taleren antyde, hvad han i Øjeblikket ansaa mest ønskeligt i saa Henseende. Hvad først angaar Mælkens Kvalitet ved Ankomsten til Mejeriet, da lader den til visse Tider af Aaret meget tilbage at ønske, og det burde rettes. Dernæst burde Anvendelsen af Kalk til Rengjøring blive mere almindelig paa Mejerierne end Tilfældet er for Tiden, navnlig for at Andelshaverne kunne lære at anvende dette Stof; særlig ønskede Taleren Kalk anvendt til Kalkning af Porte, Hestestalde, Vognremiser, ja overhovedet anvendt til Kalkning af alt Mur- og Træværk paa Mejerierne; det er jo navnlig de Dele, Andelshaverne faa at se, naar de komme til Mejeriet, medens de ikke faa at se, om Karrene gjøres rene med Kalk eller Sæbe. Se de Kalken paa Portene, faa de at vide, at det ikke er noget dyrt Materiale at anvende. Dernæst er

det ønskeligt at faa en bedre Belysning indført i Mejerierne end der nu haves, og heldigvis er der Erfaring for, at elektrisk Lys ikke alene er godt, men ogsaa billigt at anvende, naar det installeres godt. I de store Mejerier er det gennemgaaende saaledes, at der i adskillige Maaneder af Aaret udføres en betydelig Del Arbejde inden Dagslyset kommer, og det er da heldigt at have en saa god Belysning som vel muligt. Dampen er til Raadighed som Trækkraft; der er altsaa Betingelser til Stede for at skaffe det elektriske Lys tilveje, og det synes ogsaa, som om det skal vinde Indgang.

Dernæst er der et Forhold, som man kan sige er ret beklageligt, og det er, at der er Mejerier, som ikke have Vand, der er saa godt som ønskeligt kunde være. De store Mejerier have gjort meget herfor, og det er ogsaa mange Steder lykkedes at skaffe godt Vand, men ikke altid i rigelig Mængde; undertiden maa der benyttes mindre godt Vand, og det foraarsager Ulemper i flere Henseender. Det er et ømt Punkt, der her er Tale om, men et Punkt, som Flertallet af Mejeriernes Bestyrelser have haft en overordentlig god Forstaaelse af. De ere imidlertid ikke Herrer derover, og det kan ofte være en meget bekostelig Sag at skaffe godt Vand tilveje.

Hvad specielt Bestyrernes faglige Dygtighed angaar, da kan man selvfølgelig ønske den yderligere fremmet, og den fremmes ogsaa ad de Veje, der staa aabne i saa Henseende: gjennem Mejeriskoler og Statsunderstøttelse til Videreuddannelse, Veje, der blive benyttede i et glædeligt Omfang. I den Henseende er det en stor Fornøjelse at staa som Mejerikonsulent nu i Modsætning til tidligere. Det store Flertal af Mejerister forstod da ikke, hvad der blev sagt, idet der da ikke var faglig Dygtighed til Stede. Nu er det derimod saaledes, at adskillige Mejerister have arbejdet 6, 8 à 10 Aar i et Mejeri, inden de blive Bestyrere, og det gjør, at der bliver Forstaaelse af Virksomheden og at de komme i Besiddelse af faglig Dygtighed.

Hvad det af Forpagter Thomsen fremhævede Spørgsmaal angaar, at der undertiden kan opstaa Uenighed, hvor Mælken betales efter Fedtindhold, da er det utvivlsomt rigtigt,

at det forholder sig saaledes. De Steder derimod, hvor man har Forstaaelse af Sagen, gaar det godt. Der kan nævnes Egne i Jylland, hvor man er af den Mening, at det kunde være fornuftigt at søge bort fra det System og gaa over til det gamle, men det kommer af, at Folk endnu ikke have Forstaaelsen af, hvad det drejer sig om. Et andet Forhold, der hyppigt er Grund til Misfornøjelse, er den Maade, hvorpaa Afregningen sker efter Mælkens Fedtindhold. Kontrol-assistenten, der ikke have været Mejerister og ikke have Kjendskab til Arbejdet i Mejerier, kunne her mod deres Villie komme til at gjøre Skade. Hvad det gjælder om er, at de Mænd, der paa en Egn interesserer sig for Sagen, ville virke for, at de andre faa Rede paa, hvorledes det egentlig forholder sig; med andre Ord, det er Oplysning om rent faglige Forhold, som der trænges til, og hvor denne Oplysning skaffes tilveje, er der ikke Fare for, at Systemets Anvendelse skal fremkalde Uenighed. Hvor Beboerne derimod ikke have Forstaaelse af Sagen, stiller det sig naturligvis anderledes.

Forpagter Thomsen: Ældre Mejerister ville nødigt gaa over til Afregning efter Fedtprocent.

Regjeringskonsulent R. Schou havde i norske Blade set offentliggjort en Beretning fra Mælkekonservfabrikken i Hamar og i denne Beretning stod, at der derfra var forsendt 9 Mill. Liter Mælk, altsaa c. $17\frac{1}{2}$ Mill. Pund, der var blevet betalt med 11 Øre pr. Liter. Kunde det ikke tænkes — og det var et Spørgsmaal Taleren vilde rette til Konsulent Bøggild — at Danmark i den Retning kunde komme til at konkurrere med andre Lande. Spørgsmaalet har været fremme tidligere, og Taleren erindrede ogsaa, at han havde talt med Konsulent Bøggild derom, men der var ikke blevet gjort noget videre Forsøg i den Retning herhjemme, i alt Fald kun et mislykket Forsøg, og dermed var Sagen standset. Taleren havde nok hørt af fagkyndige Folk, at vor Mælks Sæmmensætning ikke skulde være saa god som Alpemælken, men skulde det

virkelig være nogen Hindring for herhjemme at komme ind paa en Kondensering af Mælk?

Et andet Spørgsmaal, som Taleren vilde rette til Konsulent Bøggild, og det falder vel ogsaa inden for Rammen af det, der her er Tale om, var, om den nye svenske Opfindelse, som der har været skrevet saa meget om i Bladene, nemlig Fremstilling af Mælkepulver, skulde være noget, der havde en Fremtid for sig inden for det danske Mejerivæsen. Med andre Ord: Er der ikke nye Veje, ad hvilke man kan komme ind paa at benytte Mælken herhjemme?

Konsulent Bøggild: Det kan godt være, at nogle ældre Mejerister, som Forpagter Thomsen sagde, ikke ville paatage sig det Arbejde at holde Afregning efter Mælkens Fedtindhold, da det ofte vil skaffe dem Ubehageligheder og ikke noget tilsvarende Vederlag i en bedre Lønning, men vist er det, at en stor Del Mejerier i Jylland og Fyen betaler efter Flødeprocenten, og der er paa de Steder Mejerister, som have været der i en halv Snes Aar.

Hvad Beretningen om Forholdene paa Hamars Mælkekonserveringsanstalt angaar, da udviser den jo, at der er opnaaet meget gode Resultater — for 9 Mill. Liter Mælk skal der være opnaaet 11 Øre pr. Liter — men det er vistnok en Beretning, der hidrører fra selve Kogeriet. Taler man nemlig med Landmændene, se de noget anderledes paa Forholdene. Taleren havde været i Hamar og havde der set, at Beboerne havde bygget et Mejeri til et Par Hundrede Tusinde Kroner, og de havde gjort det for at have ligesom en knyttet Næve at stille lige over for Kogeriet, naar det skulde vise sig umedgjørligt. Det forholder sig nemlig med Hensyn til den Mælk, der skal leveres til Kogeriet, saaledes, at der opstilles meget skarpe Fordringer i Retning af hvorledes der skal fodres, hvorledes Mælken skal behandles osv., og dernæst er der den slemme Hage ved det hele, at Kogeriet kun modtager $\frac{11}{14}$ af Ugens Mælk, og hvad skulle Landmændene saa gjøre med de $\frac{3}{14}$? Den Mælk, der produceres Lørdag Aften og Søndag Morgen og Aften vil Kogeriet ikke have noget med at gjøre, og for dem, der producere megen

Mælk, er det en meget mislig Sag at skulle staa tilbage med $\frac{3}{14}$ af Ugens Mælkeproduktion; det reducerer Indtægten pr. Liter betydeligt. Endelig er der det Forhold, at Kogeriet undertiden standser sin Virksomhed og ikke vil modtage nogen Mælk i en hel Maaned eller saa. Taleren var derovre, vistnok i 1892, og da var Kogeriet standset hele Sommeren. Folk kunde da gjøre med deres Mælk, hvad de vilde, og det meste deraf gik da til Mejeriet, som Landmændene selv havde bygget, men som de ikke kunde faa til at gaa godt.

Hvad Produktionen af det svenske Mælkepulver angaar, da er det en Sag, som stiller sig meget problematisk for Taleren, og det samme havde han hørt udtale af den svenske Statsagronom. Saa længe man kun faar alt fremstillet i det bedste Lys og ikke faar Rede paa, efter hvilke Principer, der arbejdes, maa man stille sig tvivlende over for Sagen, og dertil kommer det Spørgsmaal, hvorledes det vil gaa med Afsætningen af Varen. I Norge er der sat flere Millioner Kroner over Styr ved Mælkekondensering, og ser man hen til Schweiz, da er der til Dato endnu kun to Firmaer, der have tjent noget derved, medens nogle og tredsindstve Firmaer enten ere gaaede fallit eller føre en kummerlig Tilværelse. Det er altid kun de gode Resultater, der komme offentlig frem; de Foretagender, paa hvilke der er sat Penge over Styr, faar man ikke meget at vide om. Taleren troede ikke, at denne Virksomhed vilde finde Indgang her i Landet. Saa længe engelske Kapitalister ikke vilde ofre Penge derpaa, saa længe vilde Taleren i hvert Fald ikke bidrage til, at man optog den Virksomhed her i Landet.

Præsidenten (Kammerherre K. Sehested) vilde paa Præsidiets Vegne takke Konsulent Bøggild for hans særdeles interessante Foredrag, som har vist, hvilken forbavsende, ja man kan sige eventyrlige Udvikling det danske Mejerivæsen har haft i den sidste Snes Aar her i Landet, og hvilken forbavsende Stigning der er sket i Produktionsmængden, i Skabelsen af Værdier fra Landbrugets Side. Der blev nævnt forskellige Veje, ad hvilke man maaske yderligere kan for-

bedre vor Smørproduktion, og Taleren kunde have Lyst til i Forbindelse hermed at nævne en Ting, og det var, at det maatte lykkes at mage det saa, at det danske Landbrug fik en noget højere Procentandel i Udbyttet af de overordentlig store Værdier, som der Aar for Aar skabes.

Taleren vendte sig derpaa til Hs. Excellence Landbrugsministeren, som overværede Mødet, og udtalte sig saaledes:

Det er første Gang Deres Excellence bærer et af Selskabets Møder med Deres Nærværelse, efter at De er bleven Minister; tillad derfor Selskabets Præsidium at udtale en Tak — og jeg vil anmode de tilstedeværende om at slutte sig dertil — fordi De er kommen til Stede, og jeg tør vel udtale det Haab, at det interessante Foredrag, som vi nys have hørt, maa have givet Deres Excellence Lyst til, naar Tid og Lejlighed maatte tillade det, at komme oftere til Stede i Selskabets Møder. (Samtlige Tilstedeværende tilkjendegav deres Tilslutning til denne Udtalelse ved at rejse sig.)
